

ADMONITIO

IN SUBSEQUENTEM LIBRUM.

Sententiās hic habes alias ex Augustino, alias collectas ex aliis auctoribus, et eas temere nullaque certa ratione ad viginti unius sententiarum sive quæstionum numerum revocatas : quo fit ut sub eodē titulo res non raro diversæ et minime ad propositum faciētes reperiantur. Nonnulla etiam bis referuntur in tam exiguo libello : nec absunt solœcismi et indoctæ rerum definitiones ac distinctiones, uti Lovanienses Theologi post Erasmum observarunt. Unicum habuimus libri hujus manuscriptum exemplar in Michaelino cœnobio repertum:

VIGINTI UNIUS SENTENTIARUM SIVE QUÆSTIONUM LIBER UNUS.

SENTENTIA PRIMA. — *Beatus qui.* Omnis qui beate vult vivere, si vivit ut vult, beatus est : omnis autem homo beate vult vivere : omnis igitur homo qui vivit ut vult, beatus est. Ex quo conficitur neminem vivere ut vult, qui vult turpiter vivere ; quia nemo beatus est qui turpiter vivit. Ideo autem non vivit ut vult, quia etsi multa secundum voluntatem suam faciat, consequuntur tamen plura contra ipsius voluntatem :

SENT. II. — *De Judæis.* Cum Apostolus dicat, omnia in figura contigisse Judæis (I Cor. x, 11), umbras præterea fuisse cuncta præterita ; nam corpus Christum esse : possum contendere, pascha non nisi semel gestum esse, quando figuratum corpus fuit occisus Christus. Nam et si ovis, qualem lex ad pascha describit, non potest inveniri, ut sit ex ovibus et hædis : discordat enim horum animalium ad conjunctionem communis fetus ipsa natura : quomodo potuit pascha verum geri, cum defuerit agnus talis ille qui pascha est ? At si Christus talis ex justis, id est ovibus, et ex peccatoribus, id est hædis, secundum carnem nascitur, hic est solus agnus ille qui quaeritur, quique dum non amplius quam semel occiditur, non amplius secundum veritatem quam semel celebratum illud perfectum pascha monstratur. Figuræ igitur, ut diximus, tunc temporis fuerunt : nam agnus eligitur, ut simplicitas et innocentia designetur ; masculus quaeritur, ut virtus comprobetur ; immaculatus, ut sine crimine ; anniculus, ut exacto prædicationis tempore ; perfectus, ut instructus omni virtutum genere ; mense primo, ut totus annus a primordio proprio consecratur ; quartadecima die mensis, ut lumine veritatis impleto, erroris nox operiatur ; ad vesperam, ut sæculi occasus imminens approbetur ; ejecto fermento, ut a corde perversæ mentis malitiæ corruptio tollatur ; oblitis sanguine liminibus domorum, ut figura dominicæ passionis fronte signetur ; igne assus, est enim Evangelium et sermo Christi robustus cibus ; nec in aqua madidus, non est enim delicatæ interpretationis humido languore solvendus. Nihil prætermittitur, nihil enim in Christo omnino reprobatur. Ossa non conteruntur, quia nec comminui, id est, vinci in quoquam Christus potest. Quidquid superest, divinis ignibus imponitur ; id est, quæ quis capere non potest, Christi divinæ scientiæ remittit, eorum tantum quæ manifesta sunt, pro viribus epulatur¹ intentus. Nam et quod stantes edunt, forma est, ne quis cadat, aut ne quis se in Evangelio ad necessitatem prosterнат ; sed vigentis² animi robore contra persecutio-

num prælia invictus, id est, sublimis et erectus assistat. Nam quod succinctis lumbis, evangelicæ signum est continentiae, dum locus seminum coercetur et constringitur : additis baculis, Spiritu sancto, quo quis nititur : pedibus calceatis, id est, lubrico erroris ejecto, dum provectione¹ ad fidem cœlestium quasi ferratis præsiidiis in Evangelio cuncta sunt fixa, firmissima veritate solidata. Festinantes etiam : ferventes enim fide probantur, lepidi et negligentes respiciuntur et evomuntur. Cum azyinis sumuntur : Christus enim cum omni simplicis animi pura simplicitate sumitur. Cum picidiis (a) : etenim hoc pascha in Judæorum damnationem acerbissimas amaritudines cessit. Non nisi circumcisis dabatur (Exod. xii) : purgatis enim solis et lavacro indulgentiæ cœlestis expiatis percipiendi Christi corporis sacra cibi² facultas porrigitur. Ita quæ figurata in Israelitis fuerant, in nobis corroborata sunt ; et quæ illis imagines, in nobis ipsæ sunt veritates. Imitabantur illi facere pascha, dum in similitudinibus exercerentur, solis discipulis Christi verum pascha facturis.

Non il qui pecudum pertractant corque jecurque,
Sed quorum emundat prudens præcordia virtus ;
Excludens positam subter labem vitiorum,
Remigio poterunt cœlum penetrare secundo,
Æthera jam vacuum lætis transcurrere penitis.

SENT. III. — *De quæstione fati et fortunæ.* Quia tuum animum non leviter moveri, et cum præsens essem adverti, et nunc tuis litteris gratius certiusque cognovi, rescriptum tibi non parvi voluminis debeo, etc. Ero tamen alacrior si et sæpe commemorare me litteris tuam non pigeat Charitatem, et quid de hac epistola sentias, rescripto edocueris (b).

SENT. IV. — *De miraculis magicis.* Non oportet moveri, cum magicis artibus miracula fiunt plerumque similia miraculis quæ fiunt per sanctos Dei servos : sicut scriptum est in Exodo, quod magi Pharaonis fecerunt nonnulla similiter sicut fecit Moyses (Exod. vii et viii). Non ergo hæc oportet mirari : quia omnia quæ visibiliter fiunt, etiam per inferiores potestates aeris hujus non absurde fieri posse creduntur. Sed hoc interest, quod cum sancti talia faciant, in nomine Dei Domini omnium rerum de sublimioribus apparatibus jubetur inferiori creaturæ ; cum autem mali homines magicis artibus operantur similia, in manus suas dantur, cum exaudiuntur a dæmonibus :

¹ Ms. et Er., *probatione* :

² Ms. et Er., *Christi corporis sacramenti cibi*.

(a) Picridiæ sunt olera amara, lactucæ agrestes.

(b) Epist. 246 Augustini ad Lampadium.

¹ Editi alii, *epulatur*.

² Editi alii, *ingentis*.

Digni sunt enim qui tali exauditione decipiantur, ut poena illis fiat hoc quod videntur impetrare beneficium, cum eis exhibent quasi privatim aeriæ potestates quædam miracula, ut eos habeant subjugatos, permissu tamen divinæ providentiæ¹, ut pro meritis animarum sua cuique tribuantur.

SENT. V. — *De piscibus centum quinquaginta tribus.* Potest etiam si numerus iste consideretur, occurrere ad Ecclesiæ sanctitatem, etc. . . . ubi peccatores, qui ad sinistram pertinent, non inveniuntur (a).

SENT. VI. — *In quo melior sit homo belluis.* Hominem ex anima et corpore constare nulli dubium est, ita ut anima sit vis quædam qua corpus vivificatur; et sint duo, ita ut unum altero sit præstantius, illud dominetur, hoc serviat. Sed rursus in eadem anima duo quædam videntur: unum quod amans divina, intelligit et participat rationi, ac dicatur rationale; alterum quod sensibilibus fruens, belluis communicat, ac sit irrationale. Quod rursus in duobus animadvertendum est, quorum unum est quo resistere appetit obsistentibus²; alterum, quo adipisci congruentia, quod et belluas facere manifestum est. Quibus collectis, apparebit hominem constare ex anima quidem et corpore, sed officiis hac partitione diversis. His autem omnibus præsidet illa prima et rationi vicina pars, quæ cum sese suaque, vi ac potentia fabricatoris, non per se, quia ipsa ex se nihil est, sed per benignitatem Dei per quam anima est, fuerit delectata, naturæ inferiorem in se partem frenando, atque a rebus temporalibus abducendo, liberat dolorum egestate, indigentia difficultate, morborum molestiis, atque in sua bona benefica largitione reducit, ut iustitiæ in ea firmitas maneat, regnando secundum suam naturam et servienti præstando: cujus servientis si vita fuerit delectata, et hæc temporalia dilexerit, non dominans, sed serviens, et non præstans inferiori, sed ei obsequens, judicabitur, ad extremum graviores poenas expertura, deserta iis omnibus quæ adversum Dei præcepta dilexit; recurrendo autem ad superna, ac se totam Dei beneficiis resumendo, erit similis ei a quo facta est, et erit beata, habens ejus similitudinem ad quam facta est. Sic enim scriptum est: *Et fecit Deus hominem ad imaginem Dei (Gen. 1, 27).* Quam nos ipso intuitu recepturos esse sic dicitur per Joannem apostolum: *Charissimi, filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus; scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est (I Joan. III, 2).* De distributione autem animæ dictum est: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua (Deut. VI, 5, et Matth. XXII, 37).* Et apostolus Paulus sic ait: *Salvum faciat Dominus spiritum vestrum, animam et corpus (I Thess. V, 23).* Quapropter nihil belluis homo præstat, nisi quod intellectualis anima est: ipsis autem hominibus cæteris præstat, cum intelligit Deum, neque temporalia bona perversus vanitate sectatur. Nam et illud verissime dictum est, *Nolite esse sicut equus et mulus, non habentes intellectum (Psal. XXXI, 9).* Et illud, *Qui gloriatur, in Domino gloriatur (I Cor. I, 31):* sic intelligit, *Quia ego sum Dominus.* Et illud, *Vanitas vanitatum, et omnia vanitas. Quæ abundantia homini in omni labore suo, quem ipse laborat sub sole (Eccle. I, 2, 5).*

SENT. VII. — *De corporis resurrectione.* Excepto eo quod omni fide dignum est, nihil Deum non posse, tali etiam ratiocinatione colligi potest, non esse contra naturam ut resurgat hoc corpus. Universum corpus, quod etiam hujus mundi sensibilis cœli et terræ nomine significatur, est aliquo modo. Omne autem quod est aliquo modo, neque tamen summo modo, ejus speciei participatione est, in quantumcumque est, quæ summo modo est; qua, cum tenetur, ordinatas quasque commutationes pati potest. Non

autem esse omnino corpus non potest. Si enim omnino corpus non erit, aut nihil erit, aut aliquid melius: sed nihil esse non sinitur, obtinente specie quæ semper manet et vere summeque est: melius autem aliquid esse quam corpus non potest; quia et corporis universi certus est modus, et eorum quæ incorporea facta sunt, numerus augeri non indiget; et non est opus aliquam novam naturam fieri, quasi aut non omnia facta fuerint, aut in locum alicujus quæ perierit alia substituenda sit; cum et perfecte facta sint omnia, et ea gubernentur providentia secundum speciem semper manentem, ut ordinatæ mutabilitati, et per hoc in mutantis quamdam manentiam cedat natura sensibilis, atque ita in suo genere teneatur, modumque proprium custodiat. Ex quo fit ut corpus omne aliter atque aliter sit, corpus tamen esse non desinat: ita universæ naturæ salva sunt omnia, quæ sensibus nostris discedunt et interire penitus existimantur. Unde non mirum est si hoc corpus modum istum suum; quo nunc est, in quantum est, recipiat, aut meliorem aliquem sortiatur; cum is qui vocatur interitus, discessio in alios modos sit, non omnino peremptio.

SENT. VIII. — *De fide, spe et charitate.* Fides sine spe et charitate est, si dicas: Credo vera esse ad quæ me vocas; sed ego ea capere non possum, nec volo. Fides sine spe cum charitate est, si dicas: Credo vera esse ad quæ me vocas, et volo ea consequi; sed non possum. Fides cum spe sine charitate est, si dicas: Credo vera esse ad quæ me vocas, et ea possum assequi si velim; sed nolo. Charitas sine spe et fide est, si quis dicat, vehementer se velle sine illecebris corporis sui vivere in æternum; sed neque credere esse vitam æternam, nec, si sit, eam se posse assequi. Cum fide sine spe charitas est, si et desiderare se vitam æternam, et credere esse quis dicat; sed se posse assequi neget. Spes autem sine fide quomodo esse possit, non invenio. Nemo enim sperat se posse assequi quod esse non credit. Oportet ergo inesse animo omnia tria, fidem, spem et charitatem; ut et credat vera esse ad quæ vocatur, et speret se posse assequi, et omnino ea diligat.

SENT. IX. — *Quod philosophia in tres partes dividitur.* Philosophia in tres partes dividitur; moralem, naturalem, rationalem. Moralis in duas, scientiam et administrationem. Scientia in duas, hortationem et tractationem bonorum et malorum. Administratio in duas, officium et finem: officium quod facere debemus, finem ad quod referimus omnia quæ recte faciamus, ipsum autem ad nihil aliud refertur. Naturalis distribuitur in duas partes, corporea et incorporea. Corporeorum divisio quinque partita est: in causam, quæ aliquid facit; materiam, unde facit; motum, per quod facit; causationem, quare facit; effectum, quod facit. Incorporeorum quadripartita est: in locum; locus enim non est corpus, sed spatium quod obtinetur a corpore: in tempus: in extremitates; extremitates enim corporum non sunt corpora, quia non habent crassitudinem: in dicibilia; dicibilia enim quæ concipimus animo ut enuntiemus verbis, non sunt corpora. Sane tunc dicuntur dicibilia, si ex rebus verbis animo impressa sunt. Rationalis distribuitur in tres partes: dirigentiam, quæ est in perceptione sensuum, vel esse dicitur; definientiam, qua definimus quidquid sit; differentiam, qua ratiocinamur argumentumque concludimus.

SENT. X. — *In quo statu erat Adam antequam peccaret.* Antequam peccasset Adam, anima erat rationalis, perfecta et beata: corpus habens, non quale nunc habemus fragile atque mortale, sed quale congruebat tali animæ, quæ nondum in se Dei similitudinem prava voluntate corruperat; quale nos quoque post resurrectionem habituri sumus, cum eadem anima eandem similitudinem Dei perfecta sanctitate perceperit. Postea vero quam peccavit, facta est anima rationalis cupiditate corrupta, corpus habens quale in nobis nunc cernimus.

¹ MS., *divino*; ommissa voce, *providentiæ*.

² LOV., *subsistentibus*.

(a) Ex quæst. 57, inter Quæst. 85.

SENT. XI. — *De casu peccantis.* Casum peccantis ex arbitrio libero venientem, quem nulla inopia, neque cupiditas perurgebat, quærimus. Suspiciari autem videor qualitate materiæ factum. Sed, occurrit Dei opus, Dei perfectio, a quo talis ac tantus fieri meruit; et omnes nobis rationes confundit, ne Deus meliore consilio de illa desperans materia, ideo liberum arbitrium dederit, ut si peccatum obreperet, recte alienus a culpa esset.

SENT. XII. — *Cavendum ne putetur quidquam esse verius quam omne quod est ex eo quod per se ipsum est.* Et quod summe¹, cum ipso et de ipso est: quod autem non summe est, ab eo qui summe est, de nihilo accipit ut sit. In hac ergo natura non potest recte Deo tribui, nisi quod in se habet esse, id est, omne ejus bonum. Quod autem ad peccata mortemque pertinet, sine dubio vergit ad non esse: hoc undecumque sit, non est certe ab eo quod summe est, nec ab eo quod aliquo modo est. Non est igitur nec a Deo nec ab aliquo opere Dei. Erit ergo ab eo quod est ei contrarium quod summe est. Quod ergo quæris unde sit, non est unde sit.

SENT. XIII. — *Quid sit homini commune.* Prima animalia mortalia, insensualia, irrationabilia, ut arbores, et cætera, cum quibus est homini commune crescere, generare, ali, mori. Secunda mortalia, irrationabilia, sensualia, ut pecora, cum quibus est commune crescere, generare, ali, mori, sentire, appetere, fugere. Tertia sensualia, rationabilia, mortalia, ut homines. Quarta immortalia, sensualia, rationabilia, ut Angeli, cum quibus est commune audire, sentire, intelligere.

SENT. XIV. — *Voluntas quid.* Voluntas est animi motus cogente nullo ad aliquid vel non amittendum, vel adipiscendum (a).

SENT. XV. — *Tria genera virtutum.* Primæ civiles politicorum: purgatorix, quibus exuitur anima a vitiis; exemplares, quæ jam contemplanti menti imprimuntur a Deo, ubi totum vivit, ubi totum semper vivit, ubi totum semper beate vivit. Intelligibilia, quæ intelliguntur. Deus intelligibilis dicitur, quia intelligitur: intellectus, quia per se intelligit: anima intelligibilis, quia intelligitur; intellectualis, quia et ipsa intelligit.

SENT. XVI. — *De pulchritudine mundi.*

Modo, si placet, auribus æquis atque mente pura Operum accipe prima Dei; quæ tu negas bona esse, Et clamas hæc fieri non debuisse cuncta; Quoniam ut Deus omnia, summus summa, facta non sunt. Elementa boni bona mundi prima quatuor sunt. Levis ignis, acutus, et est qui mobilis superne. Gravis huic obtusaque contra est atque pigra tellus. Inimica igitur tria summis sunt tribus quoque ima², Duo quæ medio veniunt, aer, unda, nectunt Extremis rursus amica quantum et ipsa secum. Levitatem et mobilitatem cum igne jungit aer, Obtusum pondus et infra jungit unda terris, Hebes est et mobile vinclum, quo aura et unda inhærent. Sed hebes quod loquitur alte, debet aura terris: Quod mobilis influit imum³ debet unda flammis. Media extremis sibi sumunt bina⁴ de propinquis, Et de longe positis hæc singula occuparunt sibi. Sic variis elementis quadratur iste mundus: Sic est discordia concors, sic remota juncta. Ita motibus omnibus hæc sunt rite temperata, ut Imparibus numeris sit pulchritudo compar. Quid quæque ferant elementa, et quid sibi apta gignant, Referam, ut valeo, numeris⁵; tu benignus audi: Ut in his quoque fœdera mundi firma lege veri Ubi videris, ordine credas ista facta certo. In quatuor his elementis, aura, aqua, igne, terra, Animalia certa creantur, propriæ apta sedi, et Quæ habeant alios alia usus congruosque motus. Gradientia fixaque, duplex quod genus videmus,

¹ Er., *Est quod summe.* M.

² Ms., *quod ima.*

³ Editi alii, *unum.*

⁴ Editi alii, *bona.*

⁵ Editi alii, *numeros.*

(a) Ex lib. de Duabus Animabus, cap. 10.

Animalia sunt elementis ultimis duobus.

Age jam, ultima despice terræ, et confer ima summis: Fixum radicibus hæret arbustum omne terris: Fixa ut sublime rotantur sidera alto¹ cœlo firma. Hic² vestigia fert quod repit omne terris: Globus est ut cuique ita firmant gressum et astra septem. Natat undis, et volat, auras ambiente motu, Sursum deorsumque animantum quod petit vicissim. Medio medium bene librans hinc et inde nisu. Aliud quoque conveniens his quatuor vicissim Contrarium inesse elementis qualitate duplex, Paucis advertite, docebo: namque parva non sunt. Ita primum tertio habetur, quartum ut est secundo: Contraria in his volo cernas, vinque singulorum. Calet ignis et aridus est, quod possidet superna: Præfrigida et humida serpit tertia unda. Contravenit inter utrumque locatus, mixtus ex utroque, Quarto contrarius aer, ultimo secundus, Ambobus partim parilis, atque totus impar. Nam humore liquescit aquarum³, fervet ignis æstu. Capit undis terra rigorem, fitque sicca cœlo. Vicibus variis ita totus quatuor sibimet Per motiva tempora nexus temperatur annus. Pluvialis hiems rigat undis, aqua frigore⁴ arctat. Maturat et omnia torret sicca et ignea æstas. Ver temperiem sibi sumit de⁵ hoc utroque gratam: Tepidam igne et aqua tenet auram molliter fluentem. Autumnus frigore torpet, siccitate hiuleat. Sic corpora quatuor ex his nostra copulantur. Spatium hæc quoque noctis, et horas temperant dierum. Medium igne quod ardet et aret tempus hinc diei est. Medium undis frigidum et humidum est tempus inde noctis. Sunt extrema humida noctis, prima jam calet lux. Hinc atque illinc tibi blandum maue temperatur: Sunt ultima sicca diei, prima friget umbra: Ex utroque accipe legem, et temperare vesper⁶. Et tot res invidæ tales. Fulgida astra cœli, Cœlum cœlique figuram perpetesque motus, Fixum in medio, quod et unum est pondus omne terræ. Glaucum Oceanum mare, et amnes unguis orbis almi, Auras⁷ liquidas, modo densas, inde mox serenas: Tot corpora pennipotentum, pieta, grata, blanda, Varium decus atque nitores adde tot natantum, Tot terrigenis decoratum multiforme pulchrum: Et tot res invidæ tales te esse nolle clama Rapidum tardo, et rata rota currens, hac et hac vaganti: Statisque manentia⁸: densis rara, magna parvis: Obscuris flammiferata⁹, nigra luminosis: Intercidentia natis, nata nascituris: Medium extremis, medio illa, et ima summis, Concordant¹⁰ lege superna: lege dico veri: Unum carmen modulantur concinuntque in unum: Unum quoddam appetit, omne quidquid ambit esse. Et tot res invidæ, si audes, te esse nolle clama.

SENT. XVII. — *Quod notitia evidentior boni, mali est experimentum.* Item non esse bona dulcia, si non paterentur adversa. Item bonum quod obtemperando minus diligebat, ardentius diligit comparando. Non erit magnus, magnum putans si cadunt ligna, lapides, et moriuntur mortales (a). Quod si artifex de tali materia faciat aliquid quod melius illo est, nonne melius se ipso aliquid fabricavit? Nullo modo: quia non solum melior, sed ne par quidem arti potest esse materia. Sic enim materia est subjecta artifici: si subjecta est, inferior sit necesse est.

SENT. XVIII. — *Quid est quod omnia mensura et numero et pondere disposuisse dicit propheta Dominum. De Filio. De semper nato. De Unigenito. De Verbo.* Mensura unum potest intelligi. Numeri enim ab eo mesurantur: ut mensura possit Pater intelligi et numerus ipse Filius, pondus Spiritus sanctus; amor est enim. Nam qui amat dicitur, Pendet ab amore; et qui pendet, ad aliquid venturus est. Erit

¹ Ms., *alta.*

² Editi alii, *his.*

³ Ms., *liquescit quid aquarum.*

⁴ Lov., *frigora.*

⁵ Editi alii, *ex.*

⁶ Ms., *et temperari vespere.*

⁷ Ms., *orbi alma, aura.*

⁸ Ms., *astatisque moventia.*

⁹ Ms., *flammicerata.*

¹⁰ Ms., *atque intus alta summis concordat.*

(a) Possid., in Vita Aug., cap. 28.

namque numerus de mensura, et inde ipse ordo sequitur. A pondere dicitur pendet. Ad ordinem nisus pertinet: Ordo enim potest etiam et pondus accipi: pondus conatus esse potest ad locum, conatus vel conati ad locum appetitus occurrit: pondus ergo ad ordinem pertinet. Lucem istam solis substantiam esse, non qualitatem, manifestum est. Qualitas enim in corpore consistens est, et ubi est corpus, ibi qualitas. Corpus solis in cælo, qualitas ergo ibi. Qualitas enim ut figura, ut color, ut duritia, ut mollities. Lux autem ista usque ad terras distenditur, et manifestum quia corpus: de loco locum enim in transit. Et ista sunt duo infinita, lux solis et terra. Qualitas enim cum eo movetur, cuius est qualitas. Lucis ergo solis et aeris substantia naturas suas habentes, invicem sine aliqua angustia, vel sine expulsionem alterius manentes, ita sibi commiscuntur, ut una alteram non mutet: et corpora sunt. Refers nunc ad incorporea corpora, ut lux et ignis: æqualia, ut homo de homine: melius cœva, quam non cœva; melius æqualia, quam non æqualia. In illa ergo divinitatis natura et cœva et cœqualia. *Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum; ex utero ante luciferum genui te (Psal. cix, 5).* Summum bonum non est infecundum et sterile: Quod autem de illo genitum est, æquale illi est, in hoc maxime, ut unum de uno sit. Et est summus modus de generatione unum, unde unigenitum ut magis approbetur æquale. Modus, finis cuiusque rei. Sed ne cuiquam videatur, quia et Filius debuit generare; si ita esset, nullus esset generandi finis. Moderatum autem immoderato melius est: propter æqualitatem magis finis est moderatus. Unum duo infinita esse possunt, et hæc corpora, ut aer et lux, quæ per locos distenduntur, et non se angustant. Si ita ergo in corporalibus, quanto magis in spiritualibus? In Domino nihil debet esse mutabile. Si ex tempore¹ genuit, mutabilis est: qualitas in substantia est mutabili. In Sapia Salomonis: *Omnis sapientia a Domino Deo est, et cum illo fuit semper, et est ante ævum (Eccli. 1, 4).* Item in Salomone: *Vapor est enim virtutis Dei, et manatio quaedam omnipotentis Dei sincera (Sup. vii, 25).* Iterum: *Fons sapientiae verbum Dei in excelsis (Eccli. 1, 5).* Ratio procedens, recte dicitur verbum. Vox aliquid est, silentium nihil est. Unum si solum esset, in se esset, sterile esset et nihil præstaret: sed quia benignum est, procedens ad aliquid faciendum, processit in alterum se. Ipsa est generatio Unici, quia qui facit est, et per quem facit est, et effecerunt duo. Unum enim antecedit duo: et his duobus est aliquis ordo, et fiunt tria, quæ Trinitas dicitur. Cardio dicitur omnium rerum, qui accipitur Pater. Cardio enim quanquam sit immobilis, tamen motum qui est ipse Filius intellectus, unus esse dicitur, quem omnes digni fruuntur, sed non omnes uniter. Nam homo susceptus a divina Sapia, quanto divine susceptus est, tanto divinius intelligit. Nam quanquam unum sit corpus, tamen non eandem habent omnia membrâ sanitatem. Aliter dicitur sanitas oculi, aliter capitis, aliter cæteri corporis. Homo enim a peccato evadens conatur intelligere; ille autem susceptus ab eodem intellectu. Nunquam autem erit manus pes, aut pes oculus: sic et homo nunquam erit quod ille qui susceptus est a Sapia Dei. Deus dicitur finitus forinsecus usque ad animam, intrinsecus usque ad se: omnia enim in se continet. Anima autem finita est usque ad corpus, et usque ad Deum. Corpus etiam foris finitum est usque ad nihil, intrinsecus autem infinitum est: dividendo enim nunquam finitur.

SENT. XIX. — *De ideis.* Omnis transitus de loco in locum per lineam fit; quoniam omne latum linea sibi conjungitur, et omne corpus linea sibi conjungitur, quæ linea utique corpus non est: ita et omnis transitus in anima, id est, mutatio vel affectio, qua modo stulta, modo sapiens, per quasdam utique li-

neas, id est, per quosdam transitus medios fit, quomodo ipsa de nihilo facta est. Homo si verum sciat, pene Deus est: Deus si verum nescit, non pene, sed bene lapis est. Mens autem hominis quam optimo motu ferri debet. Quo igitur circuitu movenda est? Est autem optimus mentis circuitus rationalis cogitatio, quæ ab eo quod quæritur profecta, per succedentium argumentorum circulum certior redit in locum. Ideoque etiam similitudines intellectui idoneæ sunt, quod per ipsam motum quem natura desiderat, animo exhibeantur. Nam quasi auferunt animos ab eo quod agitur, et illo iterum referunt: sed quod efferunt, contra pigritiam fit; quod referunt, contra errorem. Unde placuit etiam priscis sapientibus quasdam res imaginibus signare fabularum, ut cum ad eas fertur intentio, referaturque ad id quod significant, motu suo mens etiam cum ludit, exerceatur in disputatione. Prævidendum ne quis mentiatur. Omnis anima affectibus mutatur: nam et in officiis mutabilis est. Deus est enim solus immutabilis, et Angeli: ergo semper immutabiles sunt, cum officia impendunt. Vermis de morte natus; et mortem consumens: de putredine natus, putredinem consumens. Omnia mutabilia etiam puncto temporis mutantur, et maxime corpora quæ penitus non manent, sed ætatibus sine intermissione moventur. Nam omnis res ætates suas habet, ut ad brevem ætatem ætas omnis major quasi æternitas sit: cum etiam adhuc viventes mortes quasdam patiantur ipsarum ætatum, et ultima mors major quodam modo mors sit, ut ipsa crementa ætatum mortes patiantur. Et montes cum ruunt, et insulæ cum ruunt et nascuntur, quasi mortes fiunt in universitate, ut ultima mors sit etiam mûndo quæ dicitur conflagratio. Nam tria sunt: unum semper immutabile, ut Deus; semper mutabile, ut corpus; medium quoddam, ut anima, ut mutabilis esse possit, possit et immutabilis. Sed post commutationem corpus non mutatur. Ea demum vera et sincera libertas est, quæ fit ut ubicumque sis, bene sit tibi. Deus autem est solus, nusquam absens ab eis quibus solus¹ voluptas est. Pater autem misericors mortalia illis vincula faciebat (a). Descensus animæ talis est, ut cum putat se aliquid appetere quod sibi prosit, ad alia huic rei necessaria trahatur: ac si id quod volebat² in multis implicetur, et dicat, Præveni nolens quod volebam³; redit autem per gratiam Dei. Tria sunt genera virtutum: primæ civiles politicorum, etc.

SENT. XX. — *De malo.* Notitia enim evidentior boni, mali est experimentum iis quibus potentia interior est, ut per disciplinam malum ante experimentum sciant. Non essent bona dulcia, si non paterentur adversa. Item bonum quod observando minus diligebat, ardentius diligit comparando. Non erit magnus, magnum putans si cadunt ligna, lapides, et moriuntur mortales. Utrum secundum tempus, an secundum excellentiam Deus ante tempora. Non enim secundum tempus ante tempora: alioquin incipit tempore præcedere tempora, et non jam præcedit tempora qui tempore illa præcedit.

SENT. XXI. — *De libero arbitrio.* Nos autem Deo jubente ea quæ volumus agimus, quoniam quæ possumus volumus, bona duntaxat. Nam mala in potestate sunt quæ in voluntate esse non debent. Idque est et plurimum et solum in libero arbitrio, plenissime velle omne quod recte agere possis⁴: si quod recte vis agere non potes, fac velis agere quod recte potes. Manifestum est in Spiritum Sanctum peccantem, veniam habere non posse; nam vindicatur. Cum enim affligitur, in ipsa poenitentia punit factum, et solvit vindictam. Non ergo dimittitur, quia punitur.

¹ Lov., sola.

² Ms., ac si id quo volebat.

³ Ms., quo volebam.

⁴ In Ms. ad marginem additur, et nihil nolle quod vitare non possis.

(a) Plotini dictum, ex lib. 9 de Civit. Dei, cap. 10.

¹ Editi alii, ex parte.